

*І.В. Басанцов, канд. екон. наук, доц.,
Сумський державний університет*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ КОНТРОЛЮВАННЯ ТА ОЦІНЮВАННЯ СТАНУ БАНКІВСЬКОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Вважається, що історія впровадження антимонопольного (конкурентного) законодавства бере початок з кінця ХІХ сторіччя, коли в 1890 р. у Сполучених Штатах Америки був прийнятий закон Шермана. Пізніше антимонопольне законодавство поповнилося іншими законодавчими актами. Американський досвід законодавчого розв'язання проблем антимонопольної політики, принципи побудови та практика застосування антимонопольних законів були використані і збагачені й іншими країнами, насамперед європейськими. На сьогодні антимонопольні закони діють практично у всіх розвинутих країнах світу.

В Україні питаннями конкурентної політики займаються перш за все Антимонопольний комітет (АМК) України, а також його територіальні відділення. АМК здійснює державний контроль за дотриманням конкурентного законодавства, захищає інтереси підприємців і споживачів (користувачів) шляхом застосування заходів щодо запобігання і припинення порушень конкурентного законодавства, сприяє розвитку добросовісної конкуренції у всіх сферах економіки.

Досліджуючи тему конкуренції в банківській сфері, слід відмітити, що одним із основних дискусійних питань є те, за якими методами контролювати та за якими критеріями оцінювати галузь, до якої застосовуються норми конкурентного законодавства – за структурою галузі чи за поведінкою економічних суб'єктів галузі. Щодо структури, то в основному її прийнято кваліфікувати за допомогою показників ринкової концентрації. Причинами концентрації фінансових ринків, на яких діють монополісти та олігополісти, визнаються такі:

- 1) економія в масштабі ринку послуг, що веде до появи природних монополій;
- 2) існування вхідних бар'єрів щодо нових структур у галузі;
- 3) незворотні витрати.

Під незворотними витратами ми маємо на увазі витрати, пов'язані із ситуаціями, коли для отримання певного результату на ринку банківських послуг треба витратити ресурси, які після використання мають нульову (або незначну) альтернативну вартість, наприклад, спеціальне банківське обладнання з низькою самоокупністю, надмірні витрати на рекламу тощо. Для визначення концентрованих ринків використовуються також і інші різноманітні кількісні показники.

Щодо оцінки поведінки економічних суб'єктів у банківській галузі, то вважаємо за доцільне брати до уваги такі аспекти їхньої діяльності:

- можливість блокування входження конкурентів на ринок;
- конкуренція з боку міжнародних суб'єктів у даній галузі економіки;
- наявність конкуренції або змови між ними на внутрішньому ринку.

Треба зазначити, що контролювання та оцінювання рівня банківської конкуренції є достатньо складним завданням, оскільки ця сфера фінансової діяльності знаходиться під впливом багатьох факторів, різних за своєю природою. Але одним із визнаних способів отримання певної узагальненої оцінки конкурентної ситуації на ринку банківських послуг є виокремлення показників, які характеризують ринкові частки конкурентів і розрахунок на базі цих показників індексів або коефіцієнтів, що відображають ступінь концентрації ринкової влади. До найбільш відомих індексів належать такі: індекс концентрації, коефіцієнт відносної концентрації, розрахунковий коефіцієнт концентрації, індекс Герфіндаля-Гіршмана, індекс Бейна, індекс Лернера, коефіцієнт варіації ринкових часток, коефіцієнт Джині тощо. Частки конкурентів на ринку та їх загальну кількість тим чи іншим чином трансформують у відповідний коефіцієнт або індекс, згідно із значенням якого ринок діагностують як монопольний, олігопольний або конкурентний.

Всі вказані індекси та коефіцієнти дозволяють визначити тип конкурентного ринку тільки виходячи із розрахунку концентрації виробників, залишаючи поза увагою концентрацію на ринку споживачів, що для оцінки банківської конкуренції не завжди буває коректним.

На наш погляд, для отримання адекватного оцінювання стану банківської конкуренції на ринку крупних корпоративних клієнтів слід враховувати концентрацію на ринку як банків, так і клієнтів, застосовуючи класифікацію Штаккельберга (рис. 1).

Рис. 1. Види банківської конкуренції та типи конкурентних ринків (за розробкою С.В. Додонова)

Оцінку банківської конкуренції на роздрібному ринку слід проводити таким чином: розрахувати одним із існуючих способів ступінь концентрації банків за сегментами і по ринку в цілому, і в подальшому, відповідно до сегментної класифікації, визначати тип конкурентного ринку.

Однак слід зазначити, що прямих і остаточно визначених показників, які характеризують рівень конкурентної боротьби, теорія банківської конкуренції ще не напрацювала. Безумовно, використання зазначених показників концентрації на ринку є важливим, але опосередкованим методом контролювання та оцінки конкуренції. Тому і досі актуальним залишається розробка та експериментальна апробація всіх науково напрацьованих показників та методик для аналізу, інтерпретації та отримання оцінок стану банківської конкуренції на ринку. Особливо підкреслимо, що зміст таких показників має відповідати цілям дослідження та доступності первинних даних.